

CÍTÍM SE BÝT STÁLE MLADŠÍ!

Na konci října loňského roku přijal pozvání rozhlasových symfoniků vzácný host, světoznámý violoncellista Mischa Maisky. O jeho pobytu v hlavním městě vznikl i dokumentární film, který pro Českou televizi natočil režisér Martin Kubala. Možnost „být při tom“, provázet pana Maiského a jeho děti pražskými zákoutími, povídat si s nimi, to vše považuji za štěstí a nesmírné obohacení. Opět jsem se utvrdila v názoru, že skutečně velcí lidé bývají zároveň skromní, milí a tolerantní. Snad i Vás zaujme životní příběh osobitého a moudrého umělce...

Jak vzpomínáte na své dětství?

Narodil jsem se do muzikantské rodiny, matka i otec byli velmi nadaní, ale nikdy nedostali příležitost hudbu studovat. Poskytli ji ovšem svým dětem! A to navzdory velmi těžkému životu. Otec přišel za Stalina o práci, potýkali jsme se s projevy antisemitismu, chyběly nám peníze, ale muzicírovat se nepřestalo. Moje o deset let starší sestra je klavíristka a bratr, který byl starší o šest let, začínal jako houslista. Když přišla řada na mě, maminka rozhodla, že jedno dítě bude normální. Nevyšlo jí to!

Upsal jste se violoncellu, proč právě tomuto nástroji?

S lítostí Vás musím zklamat - nemám žádnou romantickou příhodu o tom, jak jsem krácel ulicí, zaslechl z okna onen krásný zvuk a zamiloval se do něj. Možná se to stalo, ale je to tak dávno, že si to už nepamatuji. Daleko pravdivější je hovořit o praktických důvodech - doplnil jsem rodinné sourozenecké trio. Bohužel nakonec nikdy nevzniklo. Možná právě proto je mojí největší ambicí založení tria s vlastními dětmi.

S cellem jsem začal poměrně pozdě, ve stejném roce, kdy jsem přestal s cigaretami! Kouřil jsem od pěti a půl, skončil jsem v osmi... Když divoký, hyperaktivní Mischa oznámil, že bude hrát na cello, nikdo tomu nemohl uvěřit – ale vytrval jsem a hraji dodnes!

Ve čtrnácti jste se přestěhoval z Lotyšska do Petrohradu, bylo to pro Vás složité období?

Nebylo jednoduché, podmínky na internátu si nikdo nedokáže představit: dvacet kluků na pokoji, bez sprch, koupání se řešilo jednou týdně v městských lázních. Ale umělecká úroveň školy byla vynikající, město samo je skoro tak hezké jako Praha, a já jsem se tam konečně trochu uklidnil. Stejně jsem však spoustu času promrhal!

Další zlomem Vašeho života byla studia v Moskvě a – vězení...

V lednu 1969 odešla moje sestra s povolením úřadů do Izraele. Ti nahoře se báli, že ji budu následovat, komplikovali mi život, rušili mé koncerty, zakázali mi cestování, připravili mě o stipendium a před posledním ročníkem studia rozhodli, že mě nenechají dokončit školu. Našli si ten nejjednodušší způsob - vězení.

Tehdy jsem si poctivě nahrával všechny lekce u Rostropoviče na velký staříčkový magnetofon. Chtěl jsem si pořídit novější přístroj, někdo mi nabídl bony, ve své naivitě jsem je koupil, zašel do obchodu a tam mě zatkli.

Měl jsem vlastně štěstí, soud mi vyměřil jen 18 měsíců v pracovním táboře (za podobné „činy“ dostávali lidé 3 - 8 roků). Místo hry na cello jsem vozil cement, „budoval komunismus“, zjevně ovšem bez úspěchu! Poté jsem strávil ještě dva měsíce v psychiatrické léčebně, abych se vyhnul tříleté vojenské službě.

Kvůli těmto událostem jsem nikdy nezískal diplom na Moskevské konzervatoři, ale dostalo se mi daleko ucelenějšího životního vzdělání. A věřte nebo ne, nelituji. Jsem přesvědčen, že každá zkušenost, byť sebevíc krušná, vás může obohatit. Jen v sobě musíte rozvinout ten zvláštní talent, že sklenici vnímáte jako z poloviny plnou – a ne z poloviny prázdnou!

Jaký byl návrat zpět k violoncellu?

Dva roky jsem ho ani neviděl, ale... nebylo to zase tak složité. Možná mám štěstí, že jsem přirozený instrumentalista. Když jsem v listopadu 1972 přijel do Izraele, přímo jsem oplýval pozitivní energií. Vždy říkám, že tehdy začal můj druhý život. 7. listopad, shodou okolností výročí VŘSR, pro mě znamená druhé narozeniny. Díky takovým počtům mi ještě není ani 33 let! A ten zrod proběhl pod šťastnou hvězdou: neuměl jsem sice ani slovo anglicky, nikdo mě neznal, ale pomohla mi sestra, příbuzní a kolegové hudebníci jako Radu Lupu, Daniel Barenboim, Zubin Mehta, Martha Argerich.

Jak jste se vlastně dostal z Ruska?

Vlakem! (*smích*) Po složitých jednáních jsem získal povolení. Musel jsem doplatit horentní sumu za vzdělání v SSSR, ale přežil jsem to.

V roce 1973 k Vám byl osud neméně přívětivý....

Tehdy jsem se představil publiku v Evropě. Zúčastnil jsem se soutěže Gaspara Cassadó ve Florencii, zvítězil jsem a poté začal pomalu, ale soustavně koncertovat na starém kontinentu i ve Spojených státech. V listopadu 1973 jsem debutoval v Carnegie Hall a po tomto koncertu jsem zažil další šťastný okamžik – náhodou (nebo možná řízením osudu) jsem poznal svoje violoncello, svého společníka, přítele, nádhernou dámu, dílo Domenica Montagnany z Benátek, z roku 1720.

Mluvíte o něm často a krásně. Co jiné pozoruhodné nástroje, zkřížily Vám cestu?

Víte, jak to je – vedle manželky poznáte i další ženy, ale nikdy jsem nebyl skutečně nevěrný. Moje cello, to byla láska na první pohled, první zvuk i první dotek. Nikdy se s ním nerozloučím.

Projeli jste spolu celý svět. Cestujete rád?

Ano, a i když je to únavný a osamělý život, těší mě být světoobčanem. Víte, jsem velmi kosmopolitní: narodil jsem se v Lotyšsku, studoval v Rusku, emigroval jsem do Izraele, moje žena je Američanka, dcera se narodila v Paříži, syn v Bruselu, hraji na italské violoncello, používám francouzský smyčec, německé a rakouské struny, jezdím v japonském automobilu, mám korejský laptop, švýcarské hodinky, indický náhrdelník... Cestování otevírá člověku horizonty a učí ho být flexibilním, tolerantním. Bohužel, řadu lidí rozdíl děsí, jsou spoutaní vlastními představami. Tady spatřuji jádro všech neshod, ať už těch „drobných“, partnerských, či globálních, které vedou k válkám a konfliktům. Vyrostl jsem ve společnosti, která hlásala: Kdo není s námi, je proti nám. Velmi nebezpečné!

Myslíte, že i hudba trpí nedostatkem tolerance?

Jistě. Vezměte si kupříkladu velké diskuse o přístupu k Bachově hudbě. Argumenty o autentické interpretaci jsou směšné. Vždyť Bach byl, stejně jako řada dalších géniů, nesmírně progresivní. Zajímal se o vývoj nástrojů, dokladem čehož je opus Temperovaný klavír nebo fakt, že své sonáty napsal pro violoncello a nikoliv pro tehdy daleko rozšířenější violu da gamba. Právě proto ho uznali a pochopili až později, a proto i my musíme kráčet kupředu, ne se vracet do 17. století. Ale mohu se mýlit, nikdy jsem s Bachem nemluvil, poslal jsem mu pár mailů – ale vrátily se!

Soudě podle Vašeho zápalu Vás tato problematika dost dráždí.

To je snad silné slovo, každopádně si myslím, že hudba nepatří na konkrétní místa a do vymezeného času – nemá tyto limity, vyvíjí se s námi. Bach by neměl znamenat usilovné hledání atmosféry 17. století, jsme jinde! Všechno se změnilo. Hrajeme v jiných sálech, jsme obklopeni jinými zvuky a hluky, dýcháme bohužel jiný vzduch. A když někdo předstírá, že ví, jak se za Bacha hrálo, ba co víc, jak by to Bach chtěl – je to trochu přespříliš!

V Praze jste přednesl hudbu Antonína Dvořáka. Čím je Vám?

Nádherným darem – je jedno, kolikrát a kde ji hrajete, je to vždy jako poprvé, nikdy Vás neunaví, nenudí. (Já vlastně vůbec neznám pocit „nudy z hudby“, v životě jsem se nenudil.) Dvořák je inspirující, dojemný, pozoruhodný. Má tolik hloubky, že i když se mi podaří dožít 120 let, jak to plánuji, a budu mít to štěstí, že budu moct hrát na violoncello do posledního dne, nikdy se nedostanu do jeho těsné blízkosti. Být ve Dvořákově perfektní, to je iluze, rozhodně se však o ni musíme pokoušet.

Jedno mě ovšem mrzí, že nenapsal h moll o pár let dříve. Když totiž Brahms slyšel na konci svého života Dvořákův koncert, řekl: „Kdybych jen věděl, že je možné napsat pro cello tak nádhernou hudbu...“ Možná by se nechal Dvořákem inspirovat.

Co kritiky, sledujete je?

Nepídím se po nich, ale když mi je dají, pár jich pročtu. Zvláště ty dobré! (*úsměv*) Kritiky neberu příliš vážně, protože kdybych věřil těm dobrým, musel bych vnímat i špatné - a potom bych se mohl zastřelit! Pro mě je důležitá otevřenost, vnímavost a vědomí, že k interpretaci hudby vede spousta cest.

Hezky se to poslouchá. Tak mě napadá, byl byste ochoten vyučovat?

Záleží na tom, co myslíte učením. Často za mnou přicházejí do zákulisí mladí cellisté a ptají se: „Dáváte hodiny?!“ A já odpovím: Právě jsem jednu dal. Myslím, že nejlepší hodiny, které mohu dát komukoli, kdo chce poslouchat a něco se naučit, jsou lekce prostřednictvím mé hry. Všichni máme svoje kvality a také limity – je velmi důležité uvědomit si je, pojmenovat a nestresovat se při aktivitách, pro které nemáte nadání. Pro mě byla kvalita vždy daleko důležitější než kvantita, proto nediriguji a proto vlastně ani neučím.

Ale nikdy neříkám nikdy, možná až za třicet nebo čtyřicet let trochu zvolním tempo a najdu si čas, možná v té době už budu znát sebe sama natolik, abych mohl učit. Víte, nemyslím si, že bych toho doposud věděl dost.

Čím Vás obdařili Vaši učitelé – především Pjatilgorskij a Rostropovič?

To by bylo na zvláštní knihu! Měl jsem tolik štěstí – nejen že jsem u nich studoval, ale s oběma mě poutal vzácný vztah. K Rostropovičovi jsem začal docházet brzy poté, co zemřel můj otec – vlastně mi ho nahradil. Byl druhým otcem mého prvního života.

A poté, když jsem odešel ze Sovětského svazu, začal jsem svůj druhý život a přišel do Kalifornie, abych studoval u Pjaticorského, stal se on druhým otcem v mém druhém životě. Měli jsme k sobě neobyčejně blízko. Bylo to na konci jeho života, Pjaticorskij to cítil a věděl, že má poslední šanci podělit se o své ohromné životní zkušenosti s někým, kdo po nich prahnul. Já jsem takový byl - vyschlá lačná houba... Tehdy jsem neuměl ani slovo anglicky, takže jsme spolu komunikovali rusky. Zbožňoval ten jazyk, hovořil nádhernou, bohatou ruštinou. Myslím, že jsem s ním prožil za čtyři měsíce více času než za čtyři roky s Rostropovičem, který tehdy vedl aktivní umělecký život. S Pjaticorským jsme se viděli denně. Vždy jsem mu hrál jinou skladbu – přehrál jsem mu vše, co jsem uměl i neuměl, jen proto, abych načerpal nějaké ideje, myšlenkovou krmí. Cítím ji dodnes, jako bych ji pořád ještě trávil. Pak jsme šli na procházku, poobědvali a dali si partii milovaných šachů.

Co jsem se od nich naučil? Každý byl naprosto ojedinělou osobností, přesto měli velmi podobný přístup k výuce a k muzicírování. Nikdy toho o vlastní hře na violoncello moc nenamluvili, k cíli se přibližovali z úplně jiné strany – neukazovali, jak hrát, nechtěli, abych je napodoboval, protože možných přístupů je nekonečně mnoho. Pomáhali mi rozvíjet vlastní představivost, porozumět skladbám a záměrům skladatelů, vytvořit si velice zřetelný obrázek o tom, jak by měl vypadat výsledek. Když tohle všechno víte a jste dostatečně talentovaný, což je velmi důležité, nejspíš si svoji vlastní cestu najdete.

Co postrádáte u dnešních začínajících umělců?

Mohu jen navázat na Rostropoviče a Pjaticorského... Dnešní studenti, hráči vysoké technické úrovně, účastníci náročných soutěží, často zaměňují priority. Myslí si, že aby uspěli, musejí hrát ještě rychleji, čistěji, hlasitěji, lépe. Nastane tak nebezpečí, že místo využití veškeré své techniky a nástrojových kvalit k tomu, aby vyjádřili hudbu, použijí hudbu k tomu, aby ukázali své instrumentální umění. Nástroj se stane důležitějším než hudba, ta je sekundární. Takový přístup se mi nelíbí.

Těší Vás, že obě Vaše děti studují hudbu?

Přirozeně! Lilly je 17, v Londýně se věnuje klavíru, čtrnáctiletý Saša dělá housle tamtéž. S dcerou připravuji recitál, ve třech pak budeme hrát Beethovenův Trojkonzert, i když prozatím jen první větu. Možná jednou přijedeme jako trio i do Prahy!

Ovlivnil jste je ve volbě nástroje nebo si směli vybrat podle vlastního přání?

Když Henry Ford začal s výrobou modelů „T“, byl přesvědčen, že všechny vozy musí být černé. A když se ho lidé ptali na jiné barvy, odpovídal: „Samozřejmě, můžete si vybrat jakoukoliv barvu, pokud ovšem bude černá.“ Takže moje děti měly absolutní svobodu ve volbě nástrojů, pokud ovšem umožní vznik rodinného tria.

Jak spolu mluvíte?

Anglicky, je to jazyk jejich matky. Bohužel jsem je nikdy neučil rusky, dnes se na mě kvůli tomu zlobí. Ale pochopte mě, objevil jsem se doma jednou za čas, a měl jsem na ně spustit cizím jazykem? Vždyť by si řekli, „co je to za divného mužského?“. Musím také přiznat, že po svých zkušenostech z Ruska jsem tu řeč nijak horlivě nevyhledával. Dokonce jsem svého

času tak zuřivě nenáviděl červenou barvu, že jsem odmítal použít i struny, které byly na konci opředeny červenou bavlnkou. Popřípadě jsem si je přemaloval. Ale zpět k mým dětem, doufám, že nelitují, že se narodily právě mně!

Lilly a Saša se mi svěřili, že jste pro ně vzorem, příkladem. Cení si Vaší laskavosti, porozumění, temperamentu i vtipu. Jak si udržujete duševní a fyzický elán?

Vím, že bych měl cvičit – ale, vždyť občas chodím a taky nosím cello... Miluji sladké, to je můj velký problém. Snažím se moc nepít, i když mi chutná dobré víno, a po koncertu zvláště pivo. Nekouřím už 48 roků.

A duševní stránka? Setkávám se s různými lidmi, zeměmi, místy, tradicemi, to mě udržuje mladým! Vlastně se cítím být stále mladší. Když jsem podruhé natočil Bachovy suity a novináři se mě ptali, jaký je rozdíl mezi oběma nahrávkami, řekl jsem: „Myslím, že ta druhá je o 15 let mladší. Až nahraji za 15 let další Bachy, budou mě považovat za zázračné dítě. Konečně!“

S jakými myšlenkami vstupujete do roku 2005?

Nečekejte nic mimořádného. Chci být slušným člověkem a stejně jako po léta minulá, podělit se s lidmi o talent, který mi nadělila příroda. Chci jim skrze svou hudbu přinášet štěstí. To mi dělá radost!

Mischa Maisky se narodil roku 1948 v lotyšské Rize. Jako sedmnáctiletý zvítězil v Soutěži violoncellistů SSSR, následně se stal Rostropovičovým žákem na Moskevské konzervatoři a koncertoval v sovětských městech. Roku 1970 byl ovšem uvězněn – v pracovním táboře poblíž města Gorkij zůstal 18 měsíců. Po propuštění odešel roku 1973 do Izraele. Zanedlouho zvítězil v Mezinárodní soutěži Gaspara Cassadó ve Florencii, v listopadu 1973 debutoval v USA, přímo v newyorské Carnegie Hall. Od roku 1974 docházel na hodiny ke Gregorovi Pjatigorskému a stal se tak posledním žákem tohoto vynikajícího umělce. Tehdy také poprvé vystoupil s Filadelfským orchestrem a Izraelskou filharmonií. Následovaly mnohé další koncerty na prestižních mezinárodních pódíích s vynikajícími orchestry a špičkovými dirigenty (Leonard Bernstein, Daniel Barenboim, Giuseppe Sinopoli). M. Maisky se věnuje i hudbě komorní, jeho partnery jsou např. Martha Argerich, Vladimír Ashkenazy, Juri Bashmet, Gidon Kremer. Umělec exkluzivně nahrává pro vydavatelství Deutsche Grammophon.